בת עין — פסח - חג ראשון

ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי מקץ שלשים שנה וגו' (שמות יב מ). הנה איתא בזוה"ק (זח"ב קפג:) מצה הוא מיכלא דאסוותא, משל וכו' ליכל ברא דמלכא אסוותא דא ולבתר ליכול כל מה דבעי.

ולהבין זה, דהנה מצה נקראת לחם עוני (דברים טז ג), ועיקר לחם עוני הוא מצה פרוסה (פסחים קטו:), פירוש שמצה פרוסה הוא דוגמת עני שאין לו שלמות בעצמו, שרואה תמיד מיעוט עבודתו לה', ונכנע ונשבר לבו בקרבו בעבור זה, ובוש מאוד לגשת לקודש לתורה ותפלה לעשות יחוד בעולמות עליונים, מחמת שרואה בעצמו האיך שהוא משוקע בגשמיות ועדיין לא תיקן כלום את מדותיו, רק שאח"כ מתחזק ברוב רחמי וחסדי השי"ת שחפץ חסד הוא ורוצה בתשובת רשעים ואינו חפץ במיתתם כי אם בשוב וכו' (ע' תפילת נעילה, ע' יחזקאל לג יא), ובזה מתחזק מאוד ועומד להתפלל מתוך כובד ראש והכנעה, ועל ידי זה תפלתו נשמעת ומקובלת, וממשיך שפע וקדושה מלמעלה, וזה בחינת מצה פרוסה, בחינת לחם עוני שהיה לו בתחלה קודם התפלה בחינת הכנעה, וזהו היתה לו אסוותא ורפואה שיוכל אח"כ להמשיך שפע וברכה מלמעלה על ידי התפלה.

וזהו כוונת הזוהר הקדוש, בתחלה יאכל ברא דמלכא אסוותא דא, פירוש בחינת הכנעה הנ"ל, ואח"כ יאכל כל מה דבעי, ר"ל שיוכל להמשיך אח"כ על ידי תפלתו כל מה דבעי.

אבל כשאין לו בחינה זו של שפלות בחינת עני, בחינת דל, אז נקרא חולה, שאין יכול לפעול שום טובה.

ובחינה זו נקרא ד"ג, שנכתב תחלה אות ד' ואח"כ אות ג', פירוש שבחינת שפלות שיש לו בתחלה נקרא דל"ת לשון דל ועני, ואח"כ נקרא גימ"ל בחינת גומל דלים (ע' שבת קד.), שממשיך בחינת טוב בעולם.

וזהו שאמרו חז"ל (סנהדרין צח.) אין בן דוד בא עד שיבוקש דג לחולה ולא ימצא, פירוש הרע"מ שלא יהיה חולה, מרמז לדברינו, שעל ידי שיבוקש בחינת ד"ג, שיהיה אות דל"ת קודם לאות גימ"ל כנ"ל, ועל ידי זה לא יהיה חולה, כיון שיוכל להמשיך על ידי בחינה זו כל טוב כנ"ל.

וזהו בחינת ספירה אותיות פרוסה, לשון מצה פרוסה לחם עוני, וזהו שאמר הכתוב (ויקרא כג טו) וספרתם לכם וגו', פירוש שיהיה לכם בחינת פרוסה הנ"ל, ועי"ז יהיה לכם בחינת ספירה, שתהיו נמנים בכל שעה כצאן החביבה על בעלה (רש"י שמות ל טז).

ואמר הכתוב תספרו חמשים יום, ויש לדקדק הלא אין סופרים רק מ"ט יום. אלא מרמז לענייננו שיש שני בחינות נפילה ושפלות, האחד בחינת נפילה ממש, היינו שנשקע מאוד בתאוות גשמיות ממש (ואם שהוא יודע כ"ז) מכל מקום היא נפילה ממש ונקרא חושך. בחינה הב' על דרך הכתוב כי נפלתי קמתי (מיכה ז ח), היינו שתמיד הוא רואה את נגעיו ופחיתות ערכו ומיעוט עבודתו לה', ובעבור זה הוא נכנע מאוד מלפני הבורא ב"ה ושב בתשובה שלמה לפניו ית', וזהו בחינת ד"ג הנ"ל, היינו בחינת נפילה בתחלה בחינת נו"ן (ברכות ד:), ונו"ן הוא חמשים בחי' נפילה של אור בחינת נפלתי קמתי הנ"ל, וע"ז מזהיר הכתוב ואמר תספרו חמשים יום, ר"ל שיהיה לכם בחינת פרוסה, היינו בחינת נפילה של יום, היינו נפילה הנקראת נו"ן בחינת נפילה של אור, ועל ידי זה יוכל להיות אח"כ בחינת יציאת מצרים, בחינת יציאה מהקליפות לגמרי, בחינת גאולה.

אבל אם הוא אינו עושה כך, אלא עומד להתפלל ולהמשיך שפע קדושה בעולמות, ולהיות גומל דלים בלא שיהיה לו בתחלה בחינת ד"ל כנ"ל, אזי האותיות הם כסדר ג"ד, בתחילה גימל ואח"כ דלת, אזי אינו יכול להיות בחינת גאולה.

וזהו שאמר הכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים, פירוש מה שנתעכבו ישראל במצרים זמן רב כל כך, הוא מחמת שהיה בחינת שלשים שנה וארבע מאות שנה, פירוש שלשים מרמז על בחינת ג', וארבע מאות מרמז על בחינת ד', ר"ל מחמת שהיה בתחלה בחינת ג' ואח"כ ד' לכן לא היה יכול להיות בחינת גאולה. ומסיים הכתוב ויהי מקץ שלשים וגו', פירוש שהלכה לה אותה הבחינה ובא בחינת אות ד' קודם לאות ג', תכף יצאו ממצרים והיה בחינת גאולה, יהי רצון שנזכה לזה אמן כן יהי רצון:

צריך להבין למה בפסח צריך דוקא מצה ובחג השבועות דוקא חמץ, כי שתי הלחם היה בא מחמץ דוקא (תוספתא קרבנות י ג).

ולהבין זה, נקדים לבאר מה דכתיב (ויקרא כג טו) תספרו חמשים יום, והלא כתיב (דברים טז ט) שבעה שבועות תספר לך, ואינו צריך לספור רק מ"ט יום.

אך יש לומר בדרך מוסר, דהנה בבחינת קדושה יש ב' בחינות עבדות, יש שעובד את ה' בבחינת עבדות בהתגלות על ידי תנועת האברים, רק שבחינה זו אינה בשלמות. ועיקר בחינת עבדות הוא באתכסיא, היינו להיות דבוק בפנימיות מחשבתו בהבורא ב"ה באהבה עזה ובתשוקה גדולה ולא בהתגלות האברים, אדרבה צריך להיות צרור וחתום בחינת עבדות שלו.

רק שכל בחינה מבחינות הנ"ל כלול משניהם, היינו מי שעובד את ה' בהתגלות האברים, מתחילה הוא טמון בלבו, רק שהוא מוציא ההתלהבות שהוא טמון בלבו מכח אל הפועל בהתגלות האברים, ולפעמים מראה את עצמו יותר ממה שיש בלבו, ממילא עיקר עבודה שלו בהתגלות איבריו רק שיש בו גם כן בחינת עבדות באתכסיא. ומי שעובד את השי"ת באתכסיא, נצרך גם כן לבחינת התגלות האברים עכ"פ לדבר בפה, שבלא זה אי אפשר, רק שעיקר ההתלהבות טמונה בלבו, ואינו מתגלה באברים רק מה שאי אפשר בלא זה.

וזהו גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום (שה"ש ד יב). פירוש ג"ל הוא לשון התגלות, מרמז על בחינת עבדות בהתגלות, ונעול מרמז על בחינת עבדות באתכסיא, שהוא נעול מכל אדם, וזהו גל נעול, ב' בחינות הנ"ל, מעין חתום, צריך להיות צרור וחתום, היינו שעיקר ההתלהבות צריך להיות טמונה בלבו רק מה שאי אפשר בלא זה, אמנם א"א לבא לבחינה זו רק בהזדככות החומריות מכל וכל תאוות גופניות.

ועתה נחזור לענייננו, שמצה מרמז על בחינת עבדות בהתגלות, שאותיות מ"צ הוא י"ה בחילוף א"ת ב"ש, מורה על תורה ותפלה, ואות ה"א מן מצה מרמז על בחינת התגלות שיש לפתחה של ה', וזהו מצה, פירוש שתורה ותפלה שלו הוא באתגליא. ותיבת חמץ מרמז על בחינת עבדות באתכסיא, שאות ח' הוא

דבוק וא"ו לגוף האות, זה מורה שתורה ותפלה שלו הוא נעול צרור וחתום.

לכך בפסח שיצאו ישראל ממצרים מקום הטומאה, ולא היו בבחינת הזדככות החומריות, לא היו יכולים לבא לבחינת עבדות באתכסיא, ולזה אכלו מצה, מרמז על בחינת התגלות. ואח"כ כשספרו שבעה שבועות, בשעת קבלת התורה פסקה זוהמתן (שבת קמו.), ונזדככו מחומריות מכל וכל, אז היו באים לבחינת עבדות באתכסיא, וזהו תספרו חמשים יום גימטריא חתום, פירוש שצריך לספור שבעה שבועות לבא לבחינת הזדככות החומריות, כדי שיוכל לבא לבחינת חמשים יום.

וזהו וברוח אפי"ך (שמות טו ח), בגמטריא אל"ף, זה בחינת עבדות באתכסיא, ומכונה באות אל"ף אותיות פל"א שהוא לשון מכוסה וטמיר, וזהו וברוח אפי"ך גימטריא אל"ף, זה בחינת עבדות באתכסיא. רק שאי אפשר שיהיה לגמרי באתכסיא, לכך מפרש התרגום ובמימר פומך, שעל כל פנים צריך להיות בהתגלות קצת היינו בדיבור פה. ואז הוא חכימו מיא, הוא בחינת חכמה. יהי רצון שנזכה לזה, אמן כן יהי רצון:

חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים וגו' ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (הגש"פ). ולכאורה אינו מובן, והלא בהתורה כתיב תירוץ אחר, ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים (דברים ו כא).

ונ"ל על דרך מוסר, דזה הכלל, שכל תרי"ג מצות המה הכנה לבחינת יראה אמיתית, שעל ידי מעשה המצות יוכל לבא להזדככות החומריות מכל וכל, ולמאוס בתאות גשמיות, רק להשתוקק ולכסוף לבחינת קדושה.

רק שיש לפעמים שהבורא ב"ה משפיע עליו אורות עליונים מאור א"ס ב"ה בלי אתערותא דלתתא, אבל זאת הבחינה אינה עיקר העבודה, ועיקר העבודה היא מה שאדם עצמו מעורר את עצמו להשתוקק ולכסוף ולהתקרב לאור א"ס ב"ה בכלות הנפש, וזה שהבורא ב"ה משפיע עליו בחינת קדושה בלי אתערותא דיליה רק כדי לידע למה יהיה השתוקקותו, אבל עיקר העבודה היא אח"כ מה שמעורר בעצמו ומזכך החומר להתקרב לאור א"ס ב"ה.

וזהו וראית את אחורי ופני לא יראו (שמות לג כג), שזה שהבורא ב"ה משפיע עליו בחינת קדושה ואורות עליונים קודם שהוא מעורר את עצמו לתורה ומצות ומעשים טובים, הוא מכונה בשם פנים, פירוש שהוא קודם לאור שבא אח"כ, והאור שבא אח"כ מכונה בשם אחרית, וע"כ הוא מכונה בשם פנים, שהבחינת קדושה הוא קודם לאתערותא דלתתא, גם מזה בא לאתערותא דלתתא לעורר עצמו לעבודת ה', ומזה שמעורר עצמו נשפע עליו אורות עליונים מאור א"ס ב"ה ובחי' קדושה, כי הבא לטהר מסייעין לו (יומא לח:), על כן זה האור שנשפע עליו קודם שמעורר את עצמו לעבודת ה' מכונה בשם פנים, פירוש שהוא קודם לאור שבא אח"כ, והאור שבא אח"כ מכונה בשם אחרית, וזהו וראית את אחורי, לראות תמיד לבא לבחינת אחורי, היינו להתעורר מעצמו, ופני לא יראו, היינו לא יראו בקביעות לעמוד בבחינה זו שהוא בחינת פנים, רק לילך דרגא בתר דרגא להתעורר מעצמו עד כלות הנפש.

וזהו ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך (שמות לג יט), פירוש שאשפיע לך האור הטוב משם העצם ב"ה מקודם בלי אתערותא דלתתא, כדי לידע למה להשתוקק ולהתעורר מעצמו לעבודת השי"ת על ידי תורה מצות ומעשים טובים, והבא לטהר מסייעין לו.

וזהו וחנותי את אשר אחון (שם), פירוש לזה שהשפעתי מקודם בחינת קדושה, ומחמת זה היה מעורר עצמו על ידי תורה ומצות, ונעשה בחינת כלי שיוכל לקבל אור א"ס ב"ה, לזה אני אחון ואסייע אותו.

וזהו בחינת ספירת העומר, הוא בחינת כלי, כמאמר הכתוב (שמות טז יח) וימודו בעומר, מרמז שצריך האדם לראות שיהיה בחינת כלי מוכן על ידי תורה ומצות ומעשים טובים כדי לקבל אור א"ס ב"ה.

והנה בפסח הוא העת והזמן שנתגלה אורות גדולים ויקרים בלי אתערותא דלתתא (ע' פע"ח ש' חג המצות פ"א, ש' ספירת העומר פ"א). וזהו שאלת חכם מה העדות והחוקים, פירוש למה לי התורה ומצות כדי לבא להזדככות המדות ולהיות על ידי זה כלי מוכן לקבל אורות עליונים מאור א"ס ב"ה, מאחר שרואה שבפסח נתגלו אורות בלי אתערותא דלתתא.

והתירוץ לזה, אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, פירוש שכלי מכונה בשם מן, לשון מנא, ודוקא בפסח יכול לומר אפיקו מן פירוש להוציא בחי' כלי, שא"צ בפסח לאתערותא דלתתא על ידי תורה ומצות ומעשים טובים להעשות כלי מוכן לקבל אור א"ס ב"ה, שבפסח נשפע אורות עליונים, אבל אחר הפסח נוטלים אלו האורות, ואין משפיעים אלו האורות עוד רק על ידי אתערותא דלתתא על ידי תורה ומצות ומעשים טובים להיות כלי מוכן לקבל אור וקדושה מאור א"ס ב"ה, השי"ת יזכנו לזה, ובזכות זה ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן:

חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי (הגש"פ). נודע כי מה שזכו ישראל לקבל את התורה היה על ידי גלות מצרים, כדאיתא במדרש (שבת פח:) שבקשו מלאכי השרת לקבל את התורה, והשיב להם הקב"ה כלום למצרים ירדתם כלום לפרעה נשתעבדתם, אמנם ישראל על ידי שעבוד מצרים זכו לקבל את התורה.

והנה גלות מצרים נמשך משתי סלעים מילת כתונת פסים שעשה יעקב ליוסף, כמה שאמרו חז"ל (שבת י:) לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל שתי סלעים מילת שעשה יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו בניו למצרים.

והנה כללות כל התורה היא אנכי ולא יהיה לך (ז"ח פ' יתרו מא.), שבדיבור אחד נאמרו (מכילתא יתרו עה"פ שמות כ א, ת"ז ת' לב עו.), ולפי זה נמשך קבלת התורה לישראל על ידי שתי סלעים מילת שעשה יעקב ליוסף, כי עי"ז נתגלגל הדבר וירדו בניו למצרים, ועי"ז זכו לקבלת התורה.

וזהו חד גדיא, היינו גדיא הוא מלשון הגדה, שדיבר השי"ת דבור אחד אנכי ולא יהיה לך, שהוא כללות כל התורה. מאיזה בחינה זכו ישראל לזה, הוא דזבין אבא, הוא יעקב אבינו ע"ה. בתרי זוזי, על ידי שתי סלעים מילת שעשה ליוסף, וגרם שנתגלגל הדבר שירדו בניו למצרים, ועל ידי גלות מצרים נמשך קבלת התורה לישראל, שבכללותיה הוא אנכי ולא יהיה לך שבדיבור אחד נאמרו והבן.